

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

ברכות דף נא-נו | פרשת תרומה | גליון מס' 8

דף נא.

שמאל מהו שתסייע לימין וכו'. אנו נעבד לחומרא וכו' - בשבלי הלקט (סי' קנו) מביא בשם אחיו ר' בנימין ז"ל: ודוקא למינקט לי כוליה בשמאל אסור. אבל לסיועי בידא דשמאל תחת ידה דימין מותר. דקי"ל מסייע אין בו ממש ע"כ. והב"י (סי' קפג) כתב עליו: ותימה, דהא אסיקנא דאנו נעביד לחומרא, ונ"ל שהוא מפרש דלא אבעיא לן אלא כשתופס הכוס גם ביד שמאל, אבל כשאנו נוגע בכוס אלא ביד ימין בלבד, והניח יד שמאל תחתיה לסייעה אין בכך כלום. והמג"א (שם סק"ו), אף שהביא סיוע לשבלי הלקט מהגמ' (שבת צג ע"א) אהא דאמרינן מסייע אין בו ממש, א"ר אשי אף אנו נמי תנינא, קבל בימין ושמאל מסייעתו כשר, שמסייע אין בו ממש, מ"מ סיים, שהטור לא פירש כן בגמ' שלנו, ולכן יש להחמיר אא"כ לצורך כמ"ש התוס' בכוס גדול ע"כ.

ובמה שהביא במג"א מהא דזבחים דקיבל בימין ושמאל מסייעתו כשר. כתב החכם צבי (סי' פב) די"ל דאין ראייה משם, דהתם לא רצו לפסול את הקרבן בדיעבד, שהרי אין שבות במקדש, אבל בעלמא י"ל דצריך להחמיר ע"כ.

ובתוס' כאן כתבו דאיירי בכוסות גדולות או בר"ח טבת שחל להיות בשבת שיש להאריך בברהמ"ז ע"כ. וכתב באמרי נועם להגר"א: לכאורה קשה מאי בעי התוס' בזה, ונראה משום דקשה להו מאי בעי בגמ', הא מסייע אין בו ממש (כמ"ש שבת צ"ג) וא"כ ודאי מותר, על זה תירצו דמיירי בכוסות גדולות או בר"ח טבת וכו' ולא יכול בימין לבד והוה ליה זה אינו יכול וזה אינו יכול ובזה קי"ל דהוה ממש כמ"ש שם, אבל כוסות קטנות ה"נ דמותר עכ"ל.

דף נא:

שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי - כתב החיד"א בספרו פתח עינים: צריך להבין מה היתה

כונתה בדברים הללו ואי תימא שאינם דברי חכמה למה נכתבו בתלמוד הקדוש. ואפשר לומר דעולא לא רצה לשלוח לה כוס של ברכה משום דאין פרי אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש. וילתא סברה דהן לו יהי כדברי דרשה זו ה"ד בבנים אמנם הא אמרינן דאין הברכה מצויה בביתו של אדם אלא בשביל אשתו וכמ"ש פרק הזהב ומוכרח דהך דרשה לענין בנים אבל שאר מילי הברכה בשביל אשתו והי"ל לשגר כוס של ברכה וכדתניא משגרו לאנשי ביתו וכמ"ש פרק הפועלים לשגר לה כוס של ברכה. ואיהו משום דגולה ממקומו לא שת לבו לחילוק זה כמ"ש פ"ק דמגילה מיום שגלינו מארצנו וכו' זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו ולמדנו שהגולה ממקומו אין דעתו מיושבת עליו וה"נ עולא אף שחכם גדול הוא להיותו גולה לא נתישב ודימה כל דבר לפרי הבטן ולא היא וז"ש ממהדורי שאינם במקומם מילי דברים בעלמא שאינם מיושבים בדעתם להיותם גולים ממקומם ואינם מכוונים להלכה. ומסמרטוטי כלמי כונתה על דרך שאמרו בכתובות דף י"ז לא תסמכו לא מן סרמיסין ולא מן סרמיסין ופירש"י לשון סמרטוטין כלומר שאין נותנין טעם הגון לדבריהם עכ"ל בסנהדרין דף י"ד הוא הדבר שרמזה לו שאין טעם בדבריו כסמרטוטין שעמדו כני"ם ואינם הגונים וגם דבריו לא יכוננו שאין בהן בנותן טעם ודוק ואחר כמה שנים בא לידי ספר זרע ברך ח"ג על ברכות וראיתי שכיונתי לדעתו ז"ל בחלוקת ממהדורי מילי דף ל"ו ע"א והוא האריך מאד במאמר זה ע"ש: ולמה יגרע חלקן.

דף נב.

אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף - כתב בהערות הגרי"ש אלישיב: מבואר הכא שאף עיכוב של זמן מועט כעיכוב של ברכת הגפן הוי בכלל איחור ועדיף טפי. ומטעם זה פסק המחבר בסי' תרפ"א ס"ב שגר חנוכה יש להקדימו להבדלה משום דאפוקי יומא כמה דמאחרינן עדיף טפי, וכ"ה הכא בירושלמי.

כתב החתם סופר (שבת דף קמ:): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד עי"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידבר דכירא, והנסיון מעיד לנו ע"ז ויודע אני בעצמי.'

עוד יש לדון בדברי הגמ' לפמש"כ בספר חסידים (צוואת ריה"ח אות לח) "לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איזה דבר, רק יעמוד לפני הבית לשאול מה שצריך", והובא בכה"ח (סי' קי אות כא). וא"כ יש לדון לפי"ז היאך אמר רבב"ח ששכח יונה של זהב וחזר בשביל כך הא אין לו לאדם לחזור אם שכח איזה דבר.

ובהגהות מקור חסד שם כתב לבאר לפי"ז שלדבר מצוה שרי לחזור למקומו, ודוקא בדבר הרשות אין לו לאדם לחזור. ובאמת שכ"כ לבאר אף בס' סגולות ישראל (מערכת ד' אות לח).

עוד כתבו ליישב דשאני הכא שהיה באמצע הדרך ושכח דאז אין קפידא, והקפידא הוא רק אם שכח מביתו, כ"כ בהגהות מילי דחסידותא על הס"ח מהגאון בעל האשל אברהם מבוטשאטש דשמע שכל הקפידא הוא רק בהולך מביתו, אך אם כבר יצא לדרך והלך מבית מלונו אין חשש בזה ויכול לחזור לבית ההוא ביומו. וכ"כ הבני יששכר בס' אגרא דפרקא (אות י) דשמא החשש הוא רק בהולך מביתו, אבל מי שהוא כבר בדרך והולך מבית מלונו אין חשש, (אך סיים שם דאעפ"כ אין לסמוך ע"ז, כי אולי יש עוד טעם אחר). וכן כתב הגאון בעל השואל ומשיב בהסכמתו לספר שמירת הנפש והוכיח כן מסוגייתינו מזה שרבב"ח א"ל דאינשתי יונה דדהבא וחזר, הרי דבשכח באמצע הדרך מותר לחזור. ואמנם בהגהות השמירה מעליא שם דחה ראייתו דשאני הך דרבב"ח שחזר לדבר מצוה, ואכתי אין ראייה להיות לדבר הרשות. ועכ"פ בסוגייתנו ניחא בזה משום שרבב"ח היה באמצע הדרך ואף חזר לדבר מצוה. וע"ע בס' ליקוטי מהרי"ח (סדר תפילת הדרך) שכתב להוכיח דשרי לחזור באמצע הדרך ממה שיעקב חזר אחר הפכים קטנים ששכח. ע"ש. והאריכו בכל זה בס' אהלך באמיתך (פרק ז). ובס' שמירת הגוף והנפש (סי' צט) ע"ש.

כשם שמזוהם פסול לעבודה - ביאר זאת הרש"ש דבספ"ו דבכורות תנן דמזוהם אין שוחטין במקדש וברפ"ז תנן מומין אלו כו' פוסלין באדם.

ובדרך אגב נציין בהקשר לכאן את דברי המהר"ץ חיות (ב"מ כה). שכתב ע"ד הגמ' שם: א"ר יצחק מגדלאה והוא שעשוין כמגדלין. דהרבה אמוראים אם לא נזכרו דבריהם בבית המדרש רק בהלכה אחת היו מכנים שמם בביהמ"ד בתואר שם הלכה הזאת כמו (ברכות נג ע"ב) ר' זהומאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך לברכה הנה ג"כ נקרא ע"ש הלכה שלו שאמר הדין במזוהם שפסול לברכה וכן בכאן ר' יצחק אמר האוקימתא והוא שעשוין

וע"ש בט"ז שתמה ע"ד המחבר שם שהרי בהדלקת נר חנוכה גופא מוציא את השבת וכיון שבלא"ה מוציא את השבת מה הועלנו בזה הרי אינו מאחר יציאת השבת.

וע"ש בא"ר שדחה תמיהתו משום שהרי גם נר הבדלה מדליקין קודם ברכת ההבדלה ולא אמרינן שהפסיד איחור יציאת שבת, ואלא ודאי שאעפ"כ אמרינן שנחשב כדוחה את יציאת השבת משום שעדיף לאחר את הוצאת השבת בהבדלה כדי שלא תראה השבת כמשאוי עליו, משום שנשמה יתירה אינה יוצאת אלא בהבדלה על הכוס

דף נב:

אסור להשתמש בשמש ע"ה וכו' - הגאון רבי יעקב מאיר הורביץ זצ"ל (בנו של הגאון הפלאה זצ"ל) בדרושים שנדפסו בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ה קו' א ע' יב) כתב וז"ל: שמעתי לפרש (אבות פ"א יג - יד) ודאשתמש בתגא חלף הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי, דהלל לשיטתיה (ברכות כאן) דאסור להשתמש בעם הארץ, וכיון שאמר הלל בתחלה ודאשתמש וגו' דהיינו במי ששונה הלכות, א"כ אם אין אני לי מי לי, דא"א להשתמש לא בת"ח ולא בע"ה ע"כ ודפח"ת.

דף נג:

אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא - כתב החיד"א בספרו פתח עינים: אפשר לתת טעם לרבה בר בר חנה דלא הוציא שקר מפיו ח"ו אלא קושטא קאמר והענין כי השכינה היא האם המיסרת ובדרך האדם מתלווה עם השכינה והיא מדת הדין דינא דמלכותא דינא ואפשר שזהו טעם מה שאמרו כל הדרכים בחזקת סכנה מסיבה שאנו מתחברים ומתלויים בשכינה והיא מדת הדין וצריך לדקדק מאד בדרך. וכמעט יותר צריך לזיזהר בדרך בדקדוקי מצות ולישמר מחטא ולהרהר ולעסוק בתורה יותר מזמן שהוא בביתו. ומכאן תוכחת מגולה לעוברי דרך אשר נראה בעיניהם כי הליכתם בדרך פוטרם מכל המצות. לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו שאתם במקום סכנה וכך היא המד"ה מדת הדין ואין להאריך כאן בזה וה' הטוב יכפר בעד כ"ר. וידוע דברכת המזון הוא להמשיך ברכות בחשבון לשכינת עוזנו כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל וא"כ בדרך צריך לדקדק ביותר בברכת המזון לפי האמור. הוא אשר דיבר רבה בב"ח בחכמה יסד אר"ש אנשאי יונה דדהבא יונה שהוא כינוי לשכינה דדהבא שהיא מדת הדין אשר שם הזהב שכחתי. כלומר שכחתי להשפיע לשכינה על ידי ברכת המזון ושפיר קאמר אנשאי יונה דדהבא. עכ"ל.

כמגדלין לכן נקרא בבהמ"ד בשם מגדלאה וכו'.
עי"ש.

דף נד.

משקלקלו הצדוקים התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם. כתב המרצ"ח: ידענו דהצדוקים התחילו מן תלמידי אנטיגנוס אשר טעו בכוונת רבם שאמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ע"י אבות דר"נ ורמב"ם בפירושו לפ"א דאבות וא"כ עזרא שקדם להם זמן רב איך יתכן שהתקין בברכה מן העולם ועד העולם להוציא מדעת הצדוקים ומוכרחים אנו לומר כי בימי עזרא התחילה דעה זו להתנוצץ בין יחידים ובימים האחרונים בימי אנטיגנוס היו לכת מיוחדת ואולם עדיין ק' דהרי דוד שהיה עדיין קודם בית ראשון מצינו בתהלים שהזכיר בתהלותיו ברוך ה' מן העולם ועד העולם ואיך יחסו התנהגות זו כאן רק לעזרא וצ"ע.

מר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא, אתעביד ליה ניסא וכו'. ראיתי לציין כאן דמה שהגמ' מספרת שמר בריה דרבינא לא היה לו מים בפקתא דערבות משום שמקום זה לא היו מצויים בו מים וכדאי' בחולין דף קו: אמר להו רבי אבינא לבני פקתא דערבות: כגון אתון, דלא שכיחי לכו מיא, משו ידיכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולא יומא. ופרש"י: 'בקעה של אותה מדינה ואין מים מצויין להם. ובמסורת הש"ס ציין לגמ' במו"ק טו. זבוני מיא בפקתא דערבות, ושם פרש"י פקתא דערבות בשוק של אותו מקום.

ושו"ר בתוספות הרא"ש בברכות שם שכתב: 'ברוך שעשה לי נס בערבות. לא היה צריך לומר אלא שעשה לי נס במקום הזה כדאמרין במתני' גבי נסים דרבים, וגם רבה לא אמר להווא גברא דנפל עליה אריה שיזכיר שם הנס, אלא אגב שהיה רוצה להזכיר הנס אחר עמו והוצרך להזכיר מקומו הזכיר נמי מקום נס זה, מיהו תימה אמאי לא אמר שעשה לי נסים במים ובגמל או יזכיר ב' המקומות בריסתקא דמחוזא ובערבות, וי"ל דהווא אשיתא דאיפסיקא לא היתה ממש בריסתקא דמחוזא אלא סמוך לאותו מקום היה, אי נמי כיון שהזכיר בערבות הדבר ידוע שהוא מחמת צמא כדאמרין בפ' כל הבשר אמר להו רבינא להנהו בני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא וכן בפ' בתרא דמועד קטן ועושה לו חנות קטנה אמר רב חסדא למיתי מיא לפקתא דערבות. וע"ע בשו"ת דובב מישרים (חלק ד ליקוטי תשובות והערות סימן שכא). [מתוך הס' מרגניתא מעלייתא בכת"י.

דף נה.

מי שנותנין לו ס"ת וכו'. כתב בהערות הגרי"ש אלישיב: לפי פשוטו איירי במי שכיבדוהו לעלות לס"ת, אך יש שלמדו ד"ז גם לענין כבוד ס"ת בשאר מילי שלא יסרב.

וראיתי מי שכתב הנהגות של הגר"ח זצ"ל מבריסק שבהקפות של שמחת תורה לא הניח הס"ת לאחר אא"כ ביקשו ממנו הס"ת, והוכיח כן מהגמ' כאן שאם נותן הס"ת לאחר ה"ז זלזול בס"ת כמו במקום שנותן העליה לאחר. ע"כ.

עוד יש לציין למש"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סי' לד) שכתב: מצאתי בילקוט שמעוני (שמו"ב סימן קמו) שכתוב בזה"ל: ילמדנו רבנו, אדם מישראל שקרא לו החזן לעמוד לקרות בתורה או לעבור לפני התיבה, ולא התקין עצמו, מהו שיהא מותר לעמוד ולקרות. כך שנו רבותינו אסור לקרות, למה, שלא יקרא ויתבייש בצבור, וכן העובר לפני התיבה אסור לתבוע צרכי צבור עד שיתקן עצמו, מעשה ברבי עקיבא שקרא לו החזן ברבים לעמוד ולקרות בתורה ולא עמד, אחר שנפטרו מבית הכנסת התחיל מפייס לתלמידים, אמר להם, יבא עלי אם מרוח גסה לא עמדתי וקראתי בתורה, אמרו לו ולמה לא עמד רבי, אמר להם מפני שלא התקנתי את עצמו ע"ש.

ולפי זאת הנוסחא של מדרשם ז"ל בזה, יוצא לנו, שהעיקר צריך שלא ימנע את עצמו מלעלות משום גסות רוח, ובכזאת מצאתי כמו"כ גם במאירי בברכות (כאן) שמנמק דין זה היכא שאינו קורא מתוך גאוה שבו, ויש מקום ללמוד היתר היכא שאינו עולה בכדי שלא יתבייש, כדוגמא שמתיר בספר תורה לשמה, דהא במדרש זה מנומק טעם ההיתר שלא יעלה לקרות כשלא התקין עצמו, דהוא כי היכא שלא יקרא ויתבייש בציבור.

דף נו.

הרואה הונא בחלום נס נעשה לו. וברש"י: נו"ן כנגד נו"ן. וכגון שראה השם כתוב ע"כ. וכתב המהרש"א בח"א להקשות, דא"כ מדוע לא נקיט גם נח או אהרן. ומיהו בחנינא וחנוניה ויוחנן יש ליישב משום דהשם גופא מורה על החנות וטובה, והנון מראה שהיה בנס ע"ש.

וכתב בזה הגאון ר' יעקב שור ז"ל רעיון נפלא: ואני אומר דזה אמת דנקיט דווקא הני משום דהשם גופא מורה על החנות, ולזה לא נקיט גם נתן ונחמן וכדומה. ונקיט הונא ג"כ מהאי טעמא דבזמנם היו רגילין להיות מחליפין ח' במקום ה', וכן גם בירושלמי נקרא רב הונא בשם רב חונא, וא"כ גם

מוכרח למחול מאחר שאני מודה דאשר הרעותי, אך בזאת תבחננו, שאם עוונותיכם יהיו מסודרים כשנים הללו שמסודרות ולא יתכן שתוקדם שניה לפני הראשונה, וה"נ שעוונותיכם סדורין דהיינו שקודם יש עבירה קטנה ואח"כ גדולה, א"כ מוכח דהוא מחמת הסתת היצר ומשום הכי מוחל להם דמי מעכב שאור שבעיסה מעכב, אבל אם העוונות אינן סדורות שעשה עבירה גדולה קודם שעשה עבירה קטנה אין הקב"ה מוחל דזדון לבו השיאו לעבור.

וא"כ יש לבאר דה"נ לגבי דידן מ"ש שעוונותיו 'סדורין' לימחל, היינו שרק אם עוונותיו אזלי לפי הסדר מהקטן לגדול מוכח דהוי מחמת הסתת היצר ומחיל הקב"ה ואי לא לא מחיל, לכך בעינן שיהיו עוונותיו סדורין כדי שימחלו לו. וע"ע מה שביאר בזה הצ"ח, ובמה שביאר בזה הבא"ח בספרו בניהו (יומא פח).

דף נז:

הרואה רבי יצפה לחכמה, ראב"ע יצפה לעשירות.

וקשה דרבי היה גם עשיר גדול ואמאי לא אמר שהרואה את רבי יצפה לעשירות כדנקיט גבי ראב"ע, הא רבי הוי עשיר טפי מראב"ע.

וראיתי בס' שלמה משנתו שיישב דכיון שרבינו הקדוש העיד על עצמו שלא נהנה מכל עושרו אפי' באצבע קטנה (כתובות קד), אין לך עני ומעונה גדול מזה, כמ"ש חכמי המוסר שזה גדול מן התענית כשעיניו רואות כל המעדנים על שולחנו וכל המסובין נהנין מהם והוא מושך את ידו, [עפ"ד דברי הראב"ד המפורסמים], כמ"ש הראשונים ז"ל שהטעם שכל היושב בתענית בשבת קורעין לו גז"ד של שבעים שנה, מפני שכל בני ביתו מתענגים בו והוא מעונה וכו', ולהכי לא חשיב שהרואה את רבי יזכה לעשירות דלא נהנה מעשירותו מאומה.

ועוד ראיתי שמיישבים דהנה בעירובין (פו) איתא שרבי מכבד עשירים היה, ובגליון הש"ס הביא את דברי המהרי"ל שרבי עשה כן משום שהיה עשיר, וכיון שלא רצה להשתמש בכתרה של תורה, לימד את העם לכבדו מחמת עושרו ולא מחמת תורתו, ולכן אף שהיה רבי עשיר לא הובא כאן כרמז לעשירותו, אלא לחכמתו שהיא היתה עיקר מעלתו.

שמו מורה על החנות כמו הני אחריני. ועל דרך זה ג"כ קאמר בסמוך דהרואה בכתבא הספד בחלום, מן שמים חסו עליו ופדאוהו. ויקשה דענין חסו היכן רמיזא, אבל עולה לנכון ג"כ כמ"ש דה' נתחלפת בח' וא"כ תיבות הספד נוטריקון חס - פד, והיינו דקאמר דחסו עליו ופדאוהו, וזה ברור ע"כ.

דף נז:

תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק המקיז דם בחלום עוונותיו מחולין לו והתניא עונותיו סדורין לו מאי סדורין סדורין לימחל.

וצ"ב מהו 'סדורין' לימחל, ואמאי בעינן שהעוונות יהיו מסודרין כדי שימחלו לו עליהם.

ונראה לבאר בזה ע"פ באורו של הגאון ר' העשיל מקראקא בס' חנוכת התורה (הפטרות דברים) על דברי הגמ' בשבת (פט:): א"ר יצחק מאי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, כשני מיבעי ליה, (פירש"י דומיא דכשלג דלא כתיב כשלגים), אלא אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו.

וביאר ר' העשיל דהנה ישראל טוענים להקב"ה שרצוננו לעשות רצונך, אך מי מעכב שאור שבעיסה, דהיינו היצה"ר שבלבינו כדאיתא בברכות (יז), וכן טען אליהו להקב"ה "ואתה הסיבות אם ליבם אחורנית", ומצינו שהקב"ה חזר והודה לו דכתיב "ואשר הרעותי" ופירש"י אני גרמתי להם בכך שבראתי להם יצה"ר, כמבואר בברכות (לב), וא"כ יש לעם ישראל טענה חזקה.

והנה בשבת (קה:): איתא כך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז, דהיינו שדרכו של היצה"ר להסית את האדם מעבירות קטנות לעבירות גדולות, וכן איתא בסוכה (נב). א"ר אסי יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה לעבותות העגלה וכו', ופירש"י (בד"ה ולבסוף) דכשאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו. וע"ע במהרש"א (שבת שם).

ולפ"ז מבאר הג"ר העשיל שכיון שטוענים ישראל שאין העברות באשמתם אלא היצה"ר מסיתם, ואומר להם הקב"ה אם כדבריכם כן הוא, הרי שאני

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה קצרה ובהירה - שמעו ותחי נפשכם.

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם הגליון: 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.